

ІСТОРИЯ КАРТОГРАФІЇ

УДК 528.912 (942) : 913.1/913.8

Мутаєва О. П.

Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського

Боднар С. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННА КОЛЕКЦІЯ КАРТ НБУ ім. В.І.ВЕРНАДСЬКОГО В СИСТЕМІ НАУКОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена питанню популяризації електронної колекції карт картографічних фондів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. Розглянуто структуру електронної колекції, її наповненість та режими доступу до бібліотечного ресурсу, як складової системи наукового пошуку та дистанційного навчання.

Ключові слова: електронна бібліотека, електронна колекція карт, стародруковані та рукописні карти, дистанційне навчання.

Вступ. Рівень та значимість сучасної бібліотеки визначається не стільки розміром її фондів, місцем розташування, кількістю виданих читацьких квитків, а тим, наскільки вона відповідає запитам користувачів, швидкості надання та повноти інформації. Сьогодні спостерігається зміна читацьких пріоритетів по відношенню до друкованої продукції, їх переорієнтація на використання електронних ресурсів із можливістю дистанційного обслуговування, віртуального доступу до каталогів, формування запитів, створенню електронного абонементу для попереднього чи повного ознайомлення з бажаними матеріалами. Це обумовлює

активне впровадження в бібліотечну справу інформаційно-комунікаційних технологій, цифрування матеріалів, формування електронних фондів та, в цілому, перехід до оперативного бібліографічно-інформаційного обслуговування.

Актуальність теми. Про важливість даного питання свідчать положення Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 роки, структурним підрозділом якої є НБУВ. В ній зазначено, що «...в галузі інформаційного забезпечення наукової діяльності та інтенсифікації наукового спілкування – створені та впроваджуються наукові електронні бібліотеки в окремих наукових установах та в Національній бібліотеці України ім. В.І.Вернадського, а також система інтеграції наукових бібліотек України. ... Активно формуються повнотекстові науково-інформаційні ресурси. У НБУВ створено найбільший в СНД репозитарій наукової періодики з вільним доступом, який включає понад 800 тис. статей з 2 тис. журналів і збірників наукових праць.» [1, С.30].

Одночасно з цим відмічаються недоліки та ставиться завдання по активізації використання наявних можливостей загальноакадемічного мережевого доступу до електронних баз інформації зі створенням відповідної інфраструктури, яка «...здатна забезпечити як швидке переміщення первинних та оброблених даних, так й інтенсивне наукове спілкування і заснована на використанні глобальних мереж та Web-технологій», а також «створити Єдиний науковий інформаційний простір НАН України, що забезпечить інтеграцію різних видів наукових інформаційних ресурсів.» [там же, С.31].

Серед електронних ресурсів, що створюються безпосередньо бібліотеками, особливе місце належить базам даних, зокрема електронним каталогам. При вирішенні цього завдання особливою та актуальною є тема оцифрування документів, створення бібліотечних електронних колекцій та представлення їх користувачам у локальному або онлайн-режимі [2].

Метою статті є висвітлення можливостей використання електронної колекції карт НБУВ, як інформаційного ресурсу та засобу наукового пошуку і дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Карти та атласи – це складова частина книжкових багатств НБУВ починаючи із дня її заснування. Унікальний фонд Зали картографічних видань НБУВ

є найзначнішим в Україні і нараховує близько п'ятдесяти тисяч одиниць зберігання вітчизняних та іноземних картографічних видань. В основу картографічного фонду лягли фонди бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира, Київської Духовної академії та приватних колекцій. Більшість старовинних карт та атласів мають неповторне художнє оформлення, оздоблені у відповідності до стилю і смаку свого часу. Особливим декоративним оформленням відрізняються карти періоду Бароко, над створенням яких працювали відомі майстри граверної справи того часу. Необхідно відзначити, що деякі карти та плани за своїм художнім оформленням є справжніми витворами мистецтва.

Зауважимо, що унікальність картографічних творів потребує кваліфікованого підходу при роботі з ними і регламентується спеціальною інструкцією. Рукописні та стародруковані картографічні документи зберігаються окремо і мають обмежений доступ читачів.

Особливості картографічних матеріалів – рукописних карт та стародруків, потребують від укладачів каталогів не тільки специфічних знань правил складання бібліографічного опису, але й додаткової підготовки з історії розвитку картографії та видавничої справи, знання спеціальної термінології та володіння іноземними мовами. Під час опису ретельно досліджується кожний картографічний твір – визначається мова, якою подана назва та довідкові дані (більша частина стародруків містить підписи латиною, французькою та німецькою мовами), масштаб карти з переведенням в метричну систему, встановлюється автор, місце та час видання. При цьому використовується велика кількість довідково-інформаційних джерел, як з підсобного книжкового фонду сектору так і з інших відділів (відділу довідково-бібліографічного обслуговування, відділу наукової організації основного фонду). Це енциклопедії та словники, друковані каталоги картографічних зібрань вітчизняних та зарубіжних бібліотек, інтернет-джерела.

На етапі пошуку та визначення вихідних даних, часто при відсутності титульного аркушу, інших пошкоджень, використовуються науково-дослідницькі праці, застосовуються методи географічної прив'язки до сталих об'єктів та чітко визначених у часі назв окремих населених пунктів та іншої картографічної інформації. Окремий напрям в пошуковому процесі

– встановлення авторства укладача карти або прізвища гравера та, по можливості, фактів їх біографії, що дає змогу визначити, хоча б приблизно, дату та місце створення стародруку.

Сьогодні прийнято вважати, що електронна бібліотека - це інформаційний ресурс, що дає змогу зберігати та використовувати різноманітні колекції документів у цифровому форматі.

З 2009 року в НБУВ в секторі картографічних видань ведеться робота по створенню сучасної електронної колекції рукописних, стародрукованих та рідкісних картографічних видань зі складанням електронного каталогу, переведенням стародрукованих та рукописних карт у цифровий формат. Це здійснюється з метою забезпечення оперативного пошуку картографічних творів, надання можливості дистанційного доступу до них широкому колу читачів.

Основними завданнями при створенні електронної колекції карт визначені:

- удосконалення та підвищення ефективності роботи колективу сектору;
- запровадження нових форм обслуговування читачів;
- надання додаткових можливостей науково-дослідницької діяльності;
- впровадження сучасних методів збереження раритетних фондів та запобігання фізичному зношенню і псуванню примірників рідкісних картографічних творів.

Вирішення цих науково-практичних завдань спрямовано на подальше розширення дистанційного доступу до наукового об'єкта, його ефективного використання, підтримання нормативних режимів зберігання фондів, здійснення стабілізаційних операцій для уповільнення процесів старіння матеріальної основи документів на папері, пергаменті, виготовлення електронних копій документів та поширення їх новітніми носіями інформації [3].

Сам процес наповнення електронної колекції карт почався з роботи по окремому тематичному проекту, присвяченому річниці з дня народження одного із засновників Національної бібліотеки, історика, бібліографа, основоположника історичної картографії України Веніаміна Олександровича Кордта. Реалізація поставлених завдань базувалася на впровадженні усіма підрозділами бібліотеки інтегрованої бібліотечно-інформаційної системи «РБІС», яка представляє собою типове рішення в сфері автоматизації традиційних бібліотечних технологій і призначена

для розповсюдження і використання в умовах сучасних бібліотек.

Наступний тематичний проект співпав з плановим цифруванням колекції друкованих та рукописних планів Києва, унікальній по складу та повноті, яка нараховує 525 одиниць зберігання. Але найбільший інтерес, безумовно, представляють рукописні та стародруковані карти з XVII ст. до початку XX ст. Їх у фонді налічується 77. В рамках даного проекту розміщено на сайті НБУВ 52 стародрукованих та рукописних плани Києва та його околиць (станом на 01.08.2015 р.).

Серед детальних планів Києва, що зберігаються в залі картографії, на думку авторів, найцікавішим є рукописний *«План Печерской и старинным крепостям с показанием округи на триста сажень ситуации под внутри крепости казенного и разного зданя [и] строения»* [інв. №45397], що детально відображає територію міста на початок XVII ст. На ньому зображені Стара Печерська фортеця, Старокиївська фортеця, яку ще називали Верхнє Місто, Царський сад та Поділ.

Сьогодні в процесі планового сканування знаходиться колекція військово-історичних карт XVII – початку XVIII століть. Карти пересування військ, схеми військових баталій, морських битв, плани фортифікаційних споруд, які допоможуть користувачеві при відтворенні хронології та реконструкції військово-історичних подій.

Зазначимо, що в залі картографії зберігається значна колекція військових карт 1793 – 1814рр., які відносяться до періоду Французької революції та Наполеонівських війн. Це збірки карт Італійської кампанії Наполеона (1796 – 1797рр.), єгипетської експедиції (1798 – 1799рр.), російсько-французької війни 1812 року.

Але лише демонстрацією в електронному вигляді згаданої частини колекції картографічних творів бібліотека не обмежується. Найближчим часом заплановане розміщення карт електронної колекції в трьох основних рубриках:

- Рукописні карти.
- Стародруки та рідкісні видання.
- Карти і плани Києва.

Рубрика рукописних карт буде містити раритетні рукописні картографічні документи, які є базовими першоджерелами з унікальною інформацією про історичні події, стан довкілля, динаміку природних та соціально-політичних процесів різних

держав та територій. В другій рубриці будуть розміщені всі наявні стародруковані карти картографічного фонду, які видані до 1830р. Третя – включатиме всі карти і плани м. Києва, при цьому можливе розміщення в ній й посилань на цифрові копії карт інших бібліотек та приватних колекцій.

Вхід до тематичних рубрик колекції інтернет-ресурсів бібліотеки, здійснюється через офіційний веб-сайт <http://nbuv.gov.ua>. Після завантаження головної сторінки потрібно зайти на «Ресурси» і у випадяючому меню вибрати «Історико-культурні ресурси» з наступним переходом до «Сектор картографічних видань». Стануть доступними бази даних по розділам (див. рис. 1):

Перші три розділи дозволять користувачу здійснити пошук за ключовими словами, автором, назвою або роком видання в електронному каталозі з виведенням з електронного каталогу всіх доступних документів. Останній розділ, при збереженні загального принципу формування запиту, дозволяє встановити наявність цифрової копії картографічного твору та завантажити його образ (див. рис. 2).

Інші варіанти доступу до картографічних інтернет-ресурсів: **Фонди >> Історико-культурні ресурси >> Документальна спадщина >> Рукописні карти;** або **Фонди >> Історико-культурні ресурси >> Цифрові ресурси >> Електронна колекція карт.**

Висновки. Для чого ж потрібні такі зібрання? 1. Підготовлені або ж знаходяться в стадії реалізації проекту цифрування електронні копії найбільш цінних рукописних та стародрукованих карт, що дає змогу зайвий раз не використовувати для роботи оригінали.

2. Даний вид електронного продукту значно розширює можливість доступу користувачів до картографічного фонду НБУВ.

3. Одним із пріоритетних напрямів інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти, яка базується на впровадженні новітніх інформаційних технологій та можливостей комунікаційних мереж у навчальний процес. При цьому електронні каталоги, колекції карт та книжкові зібрання повинні зайняти належне місце в організації дистанційних видів навчання, реалізації дослідницької діяльності студентів та аспірантів, або ж наукових колективів. Це, в кінцевому результаті, повинно привести до розвитку і впровадження нових форм і методів навчання та наукового пошуку.

Рецензент – доцент, кандидат географічних наук Т. М. Курач

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Memory of the World

Оберіть мову

Зворотний зв'язок | Мапа сайту | Вхід

Пошуковий запит...

Пошук матеріалів на порталі НБУВ

ГОЛОВНА
ПРО БІБЛІОТЕКУ
НОВИНИ
ЧИТАЧАМ
ПОСЛУГИ
КАТАЛОГИ
ФОНДИ
РЕСУРСИ
БІБЛІОТЕКАРИМ

Інформаційні ресурси сектору картографічних видань відділу комплексного бібліотечного обслуговування

Бази даних

- **Картографічні видання**
БД загального картографічного фонду вміщує всі видання з 1820 р. по нинішній час. Постійно поповнюється, редагується. Обсяг – 8170 записів.
- **Стародруквані карти**
БД картографічних стародруків вміщує видання з XVI ст. до 1830 р. Постійно поповнюється, редагується. Обсяг – 1780 записів.
- **Рукописні карти**
БД картографічних рукописів вміщує документи з XVI ст. до 1960 р. Створення завершено. Обсяг - 633 записи.
- **Електронна колекція карт**

Навігація

- ▶ Загальна інформація
- ▶ Історичні відомості
- ▶ Фонд
- ▶ Читальний зал
- ▶ Інформаційні ресурси
- ▶ Виставки сектору

Контактна інформація

Рис. 1. Вікно рубрикатора бази даних

Електронна колекція карт - результати пошуку

Рік видання Вал пошуку

Сортувати знайдені документи за:
[АВТОРОМ](#) [НАЗВОЮ](#) [РОКОМ ВИДАВАННЯ](#)

Знайдено 2 ітерації 34: [Старовинні карти \(14\)](#) [Сучасні карти \(2\)](#)

Формат представлення знайдених документів:
повний [СТІСНИЙ](#)

Попередня сторінка: (-<-) 6=17898 (->)

Загальна кількість знайдених документів : 2

Представлено документів з 1 до 2

1. 16165

Сраженню у Петропавла при порте Каристо, и погонище Турецкаго Кирданагча от Россійской флотилии под командою лейтенанта де Шампета 1789 года 14 июня [Карти ; Рухомис] ; Б. м.б. - [Б. м. : б. и.] ; [1789]. - 1 шт., 1 шв., 1 пш., 1 пш. ; 32x46 см

Русско-турецкая война 1787-1791 гг.

Рубрика: [Військово-історичні карти](#)

[Греції-Егейське море](#)

Зображення карти

Рис. 2. Візуалізація пошукового запиту

Література:

1. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/68742.

2. Нові інформаційні технології в бібліотеках України. Програма та методика дослідження [Електронний ресурс]. – К. : Національна парламентська бібліотека України, 2013. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua>mincult/doccatalog/document...>

3. Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського про наукову діяльність у 2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/node/2126>.

Е. П. Мутаева, С. П. Боднар

ЭЛЕКТРОННАЯ КОЛЛЕКЦИЯ КАРТ НБУ ИМ. В. И. ВЕРНАДСКОГО В СИСТЕМЕ НАУЧНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ

Статья посвящена вопросу популяризации электронной коллекции карт картографических фондов Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского. Рассмотрена структура электронной коллекции, ее наполненность и режимы доступа к библиотечному ресурсу, как составляющей системы научного поиска и дистанционного обучения.

Ключевые слова: электронная библиотека, электронная коллекция карт, старопечатные и рукописные карты, дистанционное обучение.

E.Mutayeva, S.Bodnar

E-MAPS COLLECTION OF THE NLU VERNADSKY IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC INFORMATION SPACE OF UKRAINE

The article is devoted to the popularization of electronic card collections of the National Library of Ukraine Vernadsky. The structure of the digital collection, its content and the modes of access to library resource, as a component of the system of scientific research and distance learning.

Keywords: digital library, E-maps collection, early printed and manuscript maps, distance learning.

Надійшла до редакції 30 жовтня 2015 р.